

FILOZOFIJA KOT ZNANOST

Pred pojavom filozofije so na temeljna vprašanja o človeku in svetu odgovarjali na mitološko-religiozen način.

	religiozni/mitološki način	filozofski način
cilj	verovanje	védenje
razlaga naravnih pojavov	poosebljene nadnaravne sile	naravne zakonitosti
razmišljanje razlaga	dogme (nepreverljive resnice) prisposodbe (ponazoritve bistvenih značilnosti nečesa s stvarjo, ki ima podobne lastnosti)	kritičnost kritično, logično, razumsko razmišljanje

Obema je skupen predmed poučevanja (svet, človek), različen pa način odgovarjanja.

VZROKI ZA FILOZOFSKO MIŠLJENJE

želja po resnici, radovednost

- × čudenje (sproži se proces razmišljanja)
- × dvomljenje → spraševanje o tej stvari
- × iskanje smisla življenja
- × strah pred smrtjo → vprašanje posmrtnega življenja

FILOZOFSKE DISCIPLINE

ONTOLOGIJA

= nauk o biti (vse, kar je v svojem obstoju)

- × kaj je osnova/temelj realnosti in sveta? (prasnov, atomi, ...)

KATERO REALNOST PRIZNAVAMO?

- × **materializem** (filozofski sistem, ki za osnovo realnosti priznava materialni svet)
 - zgodovinski
 - mehanicistični
 - dialektični
- × **idealizem** (priznava obstoj duhovnega sveta)
 - subjektivni (duhovni svet, ki je neodvisen od subjekta)
 - objektivni (duhovni svet, ki je odvisen ob subjekta)

KOLIKO REALNOSTI PRIZNAVAMO?

- × monizem (ena realnost)
- × dualizem (materialna & duhovna realnost)

SPREMENLJIVOST OZ. NESPREMENLJIVOST SVETA

= dinamika sveta

- × statičnost (svet je večer, neminljiv, nespremenljiv)
- × dialektičnost (svet se spreminja, nastaja, mineva na osnovi nasprotij)

GNOSEOLOGIJA

= spoznavna teorija, ki se ukvarja s problemi glede spoznanja in spoznavanja

TEME:

možnosti, meje, način, predmet, izvor, objektivna/subjektivna vrednost spoznanja

SMERI ZA IZVOR SPOZNANJA

- × racionalizem (z razumom)
- × empirizem (s čutili)
- × agnosticizem (zanika možnost spoznanja objektivnega sveta)
- × skepticizem (dvomi v možnost spoznanja)

LOGIKA

= nauk o pravilnem mišljenju

Ukvarja se s pravili mišljenja z namenom zagotoviti pravilnost spoznanja.

Aristotel: formalna logika (delo Organon) = orodje za znanost

ETIKA

= nauk o dobrem

- × kaj je dobro?
- × vrednote, norme, sankcije
- × smisel življenja
- × svobodna volja
- × vrline, vest

Grška filozofija: etična vprašanja → politične teorije

ESTETIKA

= nauk o lepem

Značilnosti in splošne zakonitosti s področja umetnosti.

ZGODOVINA FILOZOFIJE

Ukvarja se z razvojem filozofskih vprašanj.

ANTIČNA FILOZOFIJA

IZVOR GRŠKE FILOZOFIJE

Kritičen, razumen način razmišljanja, ki temelji na raziskovanju.

VZROKI ZA POJAV

- × geografska lega
 - stičišče treh celin → križanje trgovskih poti
 - relativna blaginja → prosti čas za razmišljanje
 - spoznavanje različnih državnih ureditev
 - prenašanje in izmenjava znanja (geografija, geometrija, medicina, astronomija,...)
- × Grčija nima kastnega sistema
 - znanje je dostopno vsem in se lahko širi
- × gibanje 7 modrih (Tales, Dias, Pitakos, Solon) 7.-6. st.p.n.št.
= etična vprašanja, izreki, zavzemanje za razumsko/logično mišljenje in nasprotovanje religioznemu → poudarjena znanost
- × **kozmogonije** → razlage o izvoru sveta (prelomna točka od mitološkega k filozofskemu načinu razmišljanja) → arché - pranačelo, podlaga vsemu ostalemu

DELITEV ANTIČNE FILOZOFIJE

GRŠKA FILOZOFIJA

KOZMOLOŠKO OBDOBJE 7.-6. st.p.n.št.

- × predsokratska filozofija
- × ontološka vprašanja: kaj je osnova sveta, katero realnost priznavamo, spremenljivost/nepremenljivost sveta

ANTROPOLOŠKO OBDOBJE 5. st.p.n.št.

- × čas sokrata in sofistov, zlata doba Grčije
- × gnoseološka vprašanja o človeku

SISTEMSKO OBDOBJE 5.-4. st.p.n.št.

- × čas Platona, Aristotla
- × prvi filozofski sistemi

HELENISTIČNO - RIMSKA FILOZOFIJA

ETIČNO OBDOBJE

- × etična vprašanja, iskanje notranjega miru
- × nastanek filozofskih helenističnih šol: stoicizem, epikurejstvo, neoplatonizem

RELIGIOZNO OBDOBJE

Prodiranje religije v srednjem veku → cerkev

GRŠKA FILOZOFIJA

KOZMOLOŠKO OBDOBJE

VPRAŠANJE O IZVORU SVETA

- a) izvor je arché: Jonski naravoslovci
- b) iskanje oblik, ki povzročajo enotnost sveta, kljub raznoliki osnovi: Pitagorejska šola

JONSKI NARAVOSLOVCI

TALES

- × prvi evropski filozof
- × izreki iz matematike (podobnost trikotnikov)
- × razlaga na racionalen način
- × arché = **voda** (večna, neminljiva, povsod se nahaja, agregatna stanja,...)

ANAKSIMANDER

- × geometrija, geografija
- × arché = **apeiron** (neomejena, nedoločena snov; večna, nenastala, neminljiva → kot bog)

ANAKSIMEN

- × arché = **zrak** (lastnosti apeirona, vir življenja (dihanje), lastnost prehajanja vidno-nevidno)
- × ideja o 4 elementih → zgoščevanje zraka (nastanek vode & zemlje), redčenje zraka (ogelj)

PITAGOREJSKA ŠOLA - PITAGORA

- × arché = **število** (vse stvari v naravi se da šteti i meriti, med njimi so matematični odnosi)
- × ideja o preseljevanju duš (reinkarnacija)
- × preučevanje glasbe: harmonija med toni → harmonija v vesolju
- × vse stvari se pojavljajo v nasprotju

VPRAŠANJE O (NE)SPREMENLJIVOSTI SVETA

HERAKLIT

- × arché = **ogelj** (začetek in konec vsega)
- × **OBJEKTIVNA DIALETIKA** (začetnik v Evropi)
 - nauk, ki zagovarja **spremenljivost sveta** neodvisno od subjekta na osnovi nasprotij (Jing in Jang)
 - spremenljivost je ciklična, prožna, a nenehno ponavljajoča (Jing → Jang → Jing ...)
 - enotnost nasprotij da resničnost pojava = harmonija

ELEATI

Nespremenljivost sveta

KSENOFAN

- × »vesolje je eno, večno, nenastalo, neminljivo ter povsem negibno« → **statika**
- × nasprotuje politeizmu in antropomorfizmu (upodabljanje boga v obliki človeka)
- × panteizem = bog je narava, bog je vse

PARMENID

- × **dva načina spoznanja**: z razumom (resnica), s čutili (videz)
- × mislimo samo tisto, kar resnično obstaja, misliti = biti

ZENON

- × čutna zaznava obstaja, a je privid
- × če želimo razložiti gibanje, se prej ali slej zapletemo v protislovja → torej **gibanja ni**
 - dihotomija (delitev) → tekač
 - želva in Ahil → čas ni končen
 - mirujoča puščica → brezčasnost časa

PREDATOMISTIČNA FILOZOFIJA

Preseganje nasprotij glede spremenljivosti/nespremenljivosti sveta

EMPEDOKEL

- × svet je sestavljen iz **4 elementov** oz. korenin sveta → se združujejo in razdružujejo, so neminljivi
- × povezave elementov ustvarjajo raznolikost sveta
- × v idejo minljivosti je vključena neminljivost

ANAKSAGORA

- × svet je sestavljen iz neskončnega števila delcev - **homeomerov**, ki se med samo združujejo in razdružujejo, so neminljivi
- × v gibanje jih spravi *nóus* (nus) → duhovno načelo/princip, potem se ne vmešava
- × ontološki dualizem

ATOMISTIČNA FILOZOFIJA

LEVKIP

- × vse kar obstaja, je sestavljeno iz najmanjših delcev (**atom** = **nedeljiv**, nenastal, neminljiv...)
- × »Bit je. Nebit tudi je.« → atomi za gibanje potrebujejo prazen prostor
- × priznava le materialno realnost

DEMOKRIT učenec Levkipa

- × zakaj se atomi gibajo?
to je njihova lastnost, gibanje je večno in ne potrebuje povzročitelja
- × **mehanski determinizem**: dojanje je določeno z mehanskimi zakoni
- × **dušni atomi**: duša ni večna, dušna snov pa je večna, povsod okoli nas, dobimo jo z dihanjem
- × razlikuje razumsko in čutno spoznavanje:
 - razumsko spoznavanje nas pripelje do resnice
 - stvari oddajajo pomanjšane podobe sebe, ki preko čutil vstopajo v telo in ustvarjajo čutno zaznavanje

ANTROPOLOŠKO OBDOBJE

- × ukvarja se z vprašanji **o človeku**; v ospredju etika, logika, gnoseologija in retorika
- × zlata doba Grčije

SOFISTI

- × potujoči učitelji logike, gnoseologije, etike
- × ali objektivna resnica sploh obstaja (neodvisno od subjekta)?
- × pomembni so, ker so drugi na osnovi kritik njihovega dela postavljali nauke

PROTAGORA

- × vsako mnenje je resnično
- × objektivne resnice ni, zagovarja subjektivno: »Merilo vseh stvari je človek«

GORGIIJA

- × retorika: pomemben je način govora, ne vsebina
- × objektivne resnice ni, nobeno mnenje ni resnično

SOKRAT

- × sam ni napisal nič, le hodil je naokoli in se pogovarjal z ljudmi (zapisi preko Platona)
- × nasprotuje Sofistom
- × obtožen kvarjenja mladine, brezboštva, širjenja neresnic... → obsojen na smrt
- × »vem, da nič ne vem« → sprašuje pesnike, duhovnike, politike, nihče nič ne ve
- × **METODA DIALOGOV: majevtika** (babištvo, subjektivna dialektika) → pomaga ljudem do znanja, išče objektivno resnico
 - napačno znanje (sogovornik je prepričan, da ima neko znanje)
 - zadrega (spoznanje zmote)
 - pripravljenost na učenje
 - znanje (Sokrat pripelje sogovornika s pomojo podvprašanj do znanja)
- × **INTELEKTUALISTIČNA ETIKA**: človek je po naravi dobro bitje; slabo delamo zaradi neznanja
- × po njegovi smrti se pojavijo **SOKRATOVE ETIČNE ŠOLE**
 - različni nauki, ker Sokrat pojma dobro ni najbolje definiral
 - **KINIKI**: živeli asketsko, zanikali zakone državo, se odpovedali materialnim dobrinam, vrnitev nazaj k naravu (Diogen je živel v sodu)
 - **KIRENAIKI**: zagovarjajo hedonizem (razvratno življenje) + pomembno je znanje
 - **MEGARIKI**: dobro poimenujejo na ontološki način (večno, nenastalo, neminljivo,...), dokazovanj z aporijami → teorija o plešavosti → razlika med kvalitativnim in kvantitativnim

PLATON

- × Sokratov učnec, plemiškega rodu
- × ustanovi svoje šole: **akademija**
- × **ONTOLOŠKI DUALIST & OBJEKTIVNI IDEALIST** (duhovni svet je odvisen od subjekta)
 - svet duhovnega poimenuje **svet idej**: realno (neodvisno od subjekta) obstaja in je večni, nenastal, neminljiv, nespremenljiv, brezčasen, čutno nezaznaven, izvenprostorski → najvišja med njimi je ideja dobrega
 - **materialni svet** je kopija sveta idej, obstaja samo navidezno - nima prave eksistence → ta svet nastaja, se spreminja, mineva
 - spoznavno teoretsko stanje svetov:
 - svet idej: razum → védenje (objektivna resnica)
 - materiani svet: čutila → mnenje (doksa, subjektivna resnica)
 - prispodoba z votlino

- (A) filozofsko spoznanje (najvišje spoznanje, izhaja iz hipoteze, ki jo dokaže)
- (B) matematično spoznanje (nižje spoznanje, izhaja iz anksiomov)
- (C) čutno spoznavanje
- × **SPOZNAVNI NAUK**
 - duša je pred naselitvijo v telo (rojstvom) bivala v svetu idej, nato je resnico pozabila, ker jo čutila zavajajo
 - začne se proces spoznavanja oz. spominjanja tistega, kar je že vedela: pomembna je metoda dialoga oz. subjektivna dialektika
- × **INTELEKTUALISTIČNA ETIKA**: 4 temeljne vrline
 - *filozofi* (modrost)
 - *vojaki* (pogum, hrabrost)
 - *delavno ljudstvo* (preudarnost, zmernost)
 - **PRAVIČNOST** je posledica pravega razmerja vseh 3 slojev → politična teorija
- × **ESTETIKA**
 - ceni glasbo: lahko razloži harmonično ureditev vesolja
 - slikarstvo, kiparstvo: navadna rokodelska obrt, posnetek posnetka
- × vplivi prejšnjih grških filozofov na Platona
 - **Pitagorejci**: števila in geometrijski liki so popolni → lahko razložijo čutnozaznavne stvari, poudarek na glasbi in geometriji, nauk o preseljevanju duš
 - **Heraklit**: materialni svet je spremenljiv
 - **Eleati**: svet idej je nespremenljiv, **Parmenid**: samo z razumskim spoznanjem pridemo do resnice
 - **Sokrat**: zanimanje za pravičnost in moralne probleme, definicije, etika, subjektivna dialektika

ARISTOTEL

- × Platonov učitelj in kritik, učitelj Aleksandra Velikega
- × ustanovi svoje šole: **liceji**
- × **dela**: Fizika, Metafizika, Organon, Poetika
- × kritika Platonovega idealizma → ne strinja se z neodvisnim obstojem idej
- × realni svet je **MATERIALNI SVET**:
 - sinteza **forme** (aktivni princip, ki udejanja materijo → oblika) in **materije** (pasivni princip, ki samostojno ne obstaja šele v povezavi s formo), ki skupaj data bistvo stvari = **materialno realnost**
 - obstoj čiste forme: **negibni gibalec** (duhovne narave) → najvišji princip, ki spravi stvari v gibanje (bog)
- × **VZROKI BIVAJOČEGA**: pogoji, da neka stvar obstaja
 - **materialni** vzroki (material, iz katerega nekaj je)
 - **formalni**/oblikovni (oblika tega pojava/predmeta)
 - **gibalni**/dejavni (udejanjenje forme v materiji)
 - **teleološki**/smoternostni (smiselni cilj; *vse ima nek namen*)
- × **SPOZNAVNA TEORIJA** (nestrinjanje s Platonom)
 - duša je ob rojstvu nepopisana tablica → nimamo nikakršnega spoznanja, vse spoznanje se začne s čutili/iskustvom
 - **formalna logika** (Organon): logika nas pripelje do pravilnega spoznanja
 1. *zakon istovetnosti*: $a=a$
 2. *zakon neprotislovnosti*: dve nasprotni trditvi ne moreta biti hkrati resnični
 3. *zakon izključene tretje možnosti*
 4. *zakon prehodnosti/transitivnosti*: če je $A < B$ in $B < C$ je tudi $A < C$
- × **ETIKA**
 - zanima ga človeku dosegljivo dobro, ki je relativno → odvisno od okoliščin
 - vrline: **osrednja mera** med dvema skrajnostima → najboljši sloj za vladanje je srednji (med oligarhijo in demokracijo)
- × **ESTETIKA**: Poetika (smisel tragedije je v očiščenju oz. katarzi)
- × **naravoslovje**: svet je iz 4 elementov + 5. element (*eter* v zemeljskih sferah)
- × živa bitja se razlikujejo po tem, kateri del **duše** imajo:
 - rastline: vegetativni (prehranjevanje in razmnoževanje)
 - živali: vegetativni in čutni
 - človek: vegetativni, čutni in umni del duše